

věd pedagogických a jazykovědy, práce teoretického charakteru převažovaly v oblasti věd filosofických, ekonomických, věd o státu a právu, kdežto práce ryze kritické se vyskytly jen v nepatrné míře. V oblasti věd psychologických, kdy bylo nutno použít jiného třídění, vyplývajícího z těsného sousedství s vědami přírodními, šlo ve všech případech o práce experimentálního charakteru, s výjimkou jedné práce povahy klinické.

Zvláštní pozornost byla věnována pracím, které vznikly v některé z forem organizované výchovy vědeckých pracovníků, zpravidla v řádné vědecké aspirantuře, výjimečně v externí. Zde však je třeba se v rozboru omezit jen na ty skupiny věd, kde se nám takové práce vyskytly v poměrně dostatečném počtu. Jde o skupiny věd filosofických, ekonomických, věd o státu a právu, věd pedagogických, psychologických a o jazykovědu.

Závěry k aspirantským pracím jsou v každé oblasti v podstatě jiné. Zatímco u disertačních prací skupiny věd o státu a právu, věd psychologických a jazykovědy jsou aspirantské práce hodnoceny výslovně pozitivně, ve skupině věd ekonomických a filosofických je mezi pracemi aspirantskými poměrně mnoho prací podprůměrných, ba i prací hluboce pod normou, tj. hodnocených jedním bodem. Tento jev je velmi pravděpodobně v souvislosti s deformujícím vlivem doby, který se v obou oblastech projevuje.

Výsledky hodnocení z hlediska *vývoje úrovně kandidátských disertačních prací v čase* je obtížné formulovat proto, že disertační práce starší, zejména též dokumentace k jejich obhajobám, byly dostupné jen zčásti. Jen v některých skupinách věd mohl být učiněn pokus o srovnání mezi pracemi obhájenými před rokem 1960 a po tomto roce. Stalo se tak u prací ze skupiny věd ekonomických, filosofických a historických. Výsledek pokusu napovídá, že podprůměrné práce nejsou záležitostí minulosti, a pokud jde o dobovou deformaci, že její důsledky se projevují ještě v disertačních pracích obhájených v letech 1962 a 1963. Třeba též podotknout, že všechny práce hodnocené jedním bodem byly obhájeny po roce 1960. Na druhé straně vyšlo při výzkumu najevo, že v období tzv. dobové deformace vznikly některé práce vysoce kvalitní, dokonce i v disciplínách touto deformací dotčených.

Velmi problematičtí se projevili aktivita komisí, před nimiž byly disertační práce obhajovány. Z protokolů o hlasování o deseti pracích, hodnocených jedním bodem, vyšlo totiž najevo, že jen v jediném případě bylo zaujato dvěma hlasy negativní stanovisko. Při obhajobách všech ostatních devíti prací nebyla narušena jednomyslnost kladného hlasování. Patrně se úvaha členů komise opírala o kladně vyznívající oponentské posudky. Přispělo k tomu pravděpodobně též

otupění pozornosti členů komise, plynoucí z jejich příliš časté účasti na obhajobách, a patrně i to, že nedostatečně vážili škodlivé důsledky shovívavosti, ať již chtěné nebo i mimovolné.

Marie Lausmannová

K semináři „Výuka sociologie na lékařských fakultách“

V poslední době jsme svědky toho, že i na lékařských fakultách je sociologii věnována zvýšená pozornost. Projevuje se to jednak v tom, že sociologie, především obecná sociologie, je integrována do výuky společenských věd, jednak v tom, že je zájem i o různé sociologické šetření v oblasti zdravotnictví (především v oblasti výchovy vysokoškolsky vzdělaných zdravotnických pracovníků).

Je zřejmé, že jak výuka sociologie — obecné i speciální —, tak realizace výzkumů na lékařských fakultách byla podmíněna personálním obsazením kateder a v neposlední řadě i zájmem jednotlivých pracovníků společenskovědních kateder o sociologii. Tím lze vysvětlit, že intenzita integrace sociologie do systému společenskovědní výuky na jednotlivých lékařských fakultách je různá. Svůj podíl na tom mělo zřejmě i to, že postup „zavádění“ sociologie nebyl koordinován a že kontakty mezi jednotlivými pracovníky a pracovišti v této oblasti byly více-méně nahodilé a založené spíše na soukromých osobních stycích. Tento, zdá se, závažný nedostatek byl citelně pocítován zvláště v oblasti empirických sociologických průzkumů, realizovaných buď na lékařských fakultách přímo anebo pracovníky těchto fakult na jiných zdravotnických institucích a ústavech.¹ Chybělo tedy jakési koordinační a konzultační centrum (jeho realizaci nelze však chápat jako jednoznačně autoritativní, zasahující do pravomoci jednotlivých kateder, např. do náplně výuky). Proto lze jen uvítat snahu některých pracovníků a pracovišť vytvořit společnou základnu pro práci v oblasti sociologie, zvláště v oblasti lékařské sociologie na lékařských fakultách.

V tomto smyslu je možno považovat za průkopnický čin to, že Ústav sociálně politických věd University Karlovy v Praze pořádal soustředění k problematice výuky sociologie na lékařských fakultách. Soustředění se konalo ve dnech 8.—10. listopadu 1968 v Karlových Varech a byla na něm zastoupena téměř všechna společenskovědní pracoviště na lékařských fakultách a v institutech pro další vzdělávání zdravotnických pracovníků: Fakulta všeobecného lékařství UK (V. Tlustý, M. Jirková, J. Linhart, M. Petrušek, L. Sobotka, Z. Šafář), fakulta dětského lékařství UK (K. Hofbauerová), lékařská fakulta hygienická UK (P. Olšanský), lékařská fakulta UK v Plzni (Šabacký, Kružel), lékařská fakulta UK v Hradci Králové (R. Fle-

¹ Určitou pomocí ke změně tohoto stavu má být i publikování evidence průzkumů z oblasti tzv. lékařské sociologie. (Evidenci provedlo sociologické

oddělení katedry filosofie a sociologie na Fakultě všeobecného lékařství UK v Praze.)

ková), lékařská fakulta UJEP, Brno (O. Štěpánková, S. Zlomek), lékařská fakulta UPJŠ, Košice (Ondík), Ústav pro doškolování lékařů, Praha (R. Fischl), Ústav pro další vzdělávání středně zdravotnických pracovníků, Brno (V. Paseka), Vojenský lékařský výzkumný a doškolovací ústav JEP, Hradec Králové (J. Patera). Lékařské fakulty v Olomouci a v Bratislavě nebyly zastoupeny, stejně jako Ústav pro doškolování lékařů a farmaceutů v Bratislavě.

Seminář byl v této etapě chápán především jako soustředění pracovníků společenských věd na lékařských fakultách. Teprve druhou jeho variantou má být společné zasedání sociologů a lékařů.²

Program soustředění byl následující:

1. *Diskuse o struktuře výuky sociologie na lékařských fakultách.* (Jako podklad sloužily osnovy kursu obecné sociologie a lékařské sociologie, používané na lékařských fakultách v Praze.)³
2. *Diskuse ke skriptům „Sociologie pro studenty medicíny“, I. a II. díl, SPN, Praha 1968.*⁴
3. *Porada o přípravě jednotné učebnice sociologie pro studující lékařských fakult.*

Ad 1. Z diskuse o výuce sociologie vyplynulo, že vybraná témata z obecné sociologie se vyučují (nebo se výuka připravuje) na všech na semináři zastoupených lékařských fakultách a ústavech pro další vzdělávání zdravotnických pracovníků, a to v rámci výuky společenských věd. Ukázalo se, že v podstatě se vyučovaná tematika blíží osnovám kursu realizovaného — v rámci experimentu ministerstva školství — na lékařských fakultách v Praze. Zúčastnění zástupci jednotlivých kateder (fakult) se shodli na tom, že by bylo optimální, kdyby výuka sociologie (zvláště obecné sociologie) se sjednotila na všech lékařských fakultách, a to nejen ve struktuře jednotlivých témat a jejich obsahu, ale i v rozsahu výuky sociologie vůbec. Shodli se na tom, že je nutné zachovat kurs v rozsahu minimálně dvou semestrů. (Struktura dvousemestrového kursu by byla: 1 semestr — vybraná témata z obecné sociologie, 1 semestr — vybraná témata z lékařské sociologie.)

Z diskuse dále vyplynulo, že výuka sociologie na lékařských fakultách je poněkud zkomplikována jednak pojetím výuky na tomto typu vysokých škol vůbec, jednak obecnou koncepcí medicíny (v případě pojetí koncepce sociopsychosomatické by naopak byl tento typ školy jednou z nejvhodnějších oblastí pro výuku sociologie). Je evidentní, že na výuku sociologie na lékařských fakultách může být mnoho názorů. Tak je např. mož-

no výuku sociologie chápat jako praxeologickou a utilitární (s návazností na celou výuku na fakultě — M. Petrusek). Tento systém by však zřejmě vedl k tomu, že podstatná teoretická část výuky by se rozplynula v aplikované sociologii (lékařské sociologii). Výklad by se pak prováděl tak, že by se od probrané látky ze systematické sociologie muselo ihned přejít k sociologii aplikované; dále by se postupovalo opět k obecnému výkladu, atd. Tento systém výkladu je problematický především v tom, že by se ztrácela specifická obecná sociologie a sociologie aplikované, o problematičnosti pedagogického přístupu nemluvě. Rovněž výklad pouze aplikované sociologie je nežádoucí, neboť by studentům chyběly elementární informace o obecné podobě aplikovaného jevu atd. Pro to, aby studentům medicíny byly poskytovány základní informace z obecné sociologie, svědčí v neposlední řadě i skutečnost, že dochází u některých lékařských oborů k jejich sociologizaci. Je tedy, zdá se, třeba poskytnout studentům medicíny i potřebnou sociologickou výzbroj. Je nutné mít na zřeteli i to, že výuka sociologie na specializovaných vysokých školách (máme na mysli především přírodovědecké a technické směry) neplní pouze funkci pragmatickou, ale i funkci ryze informativní; z tohoto hlediska mají pak zdůvodnění i takové kursy, jejichž náplň se může jevit jako irelevantní.

Postupující integrace medicíny s dalšími vědními obory, také společenskovědními (ekonomie, sociální psychologie, sociální etika, právo aj.), povede velmi rychle k tomu, že bude integrována i sociologie, která by se tak mohla stát pomocnou vědou v medicíně. Pedagogický smysl bude spočívat především v tom, že sociologie bude studenty medicíny učit novým přístupům k některým medicínským poznatkům (V. Paseka).

Dalším pedagogickým problémem, na který bylo na semináři poukázáno, je co nejoptimálnější synchronizace jednotlivých kursů společenských věd. Ukazuje se, že je pedagogicky velmi nevhodné, aby návaznost kursu byla časově přerušena výukou jiného předmětu. Je obtížné nalézt ve výstavbě a návaznosti jednotlivých kursů nejvýhodnější vzájemnou vazbu. Z tohoto hlediska neobstojí dosud ani jedny používané osnovy. Tak např. kurs společenských věd na fakultě všeobecného lékařství UK v Praze není z tohoto hlediska, domnívám se, nejvhodnější: obecná sociologie — politologie — lékařská sociologie — filosofické problémy medicíny. Ukázalo se, že v současné době chybí studentům k pochopení výkladu z obecné sociologie elementární informace z filosofie; dále, výklad sociologie je nevhodně přerušován výkladem politologie.⁵

² Základ tohoto soustředění — k tématu výuky sociologie na lékařských fakultách — byl položen na konferenci k problémům vědeckého řízení a sociologie zdravotnictví (Hrubá Skála, listopad 1967, viz stať L. Sobotky ve sborníku z konference *Ke koncepci výuky sociologie na lékařských fakultách*).

³ Osnovy kursu byly vypracovány sociologickým oddělením katedry filosofie a sociologie na FVL UK.

⁴ Skripta byla vypracována kolektivem pracovníků

sociologického oddělení katedry filosofie a sociologie FVL UK za spolupráce s pracovníky některých dalších sociologických pracovišť na lékařských institutech.

⁵ Protože na semináři byl několikrát vysloven požadavek, aby osnovy výuky sociologie na lékařských fakultách byly nejen brzy sjednoceny, ale aby byly alespoň v jejich experimentální podobě zveřejněny, vyhovujeme tomuto požadavku a expe-

Předmětem diskuse byl také problém stanovit jednotná kritéria požadavků a znalostí ze sociologie u studentů lékařských fakult. Účastníci semináře se proto rozhodli požádat ministerstvo školství a oborovou komisi při ministerstvu školství, aby zajistily pravidelná (roční) setkání všech učitelů sociologie na lékařských fakultách; předmětem setkání by byly především otázky a problémy výuky sociologie.

Problematické výzkumu ve zdravotnictví (v souvislosti s výukou) nebyla prozatím věnována větší pozornost. Ukázalo se, že případné koordinační, dokumentační a konzultační centrum bude muset být budováno především ze zdrojů (finančních i personálních) jednotlivých zainteresovaných pracovišť (kateder).

Ad 2. V učebních pomůckách (skriptech) pro studenty s poněkud odlišným způsobem myšlení, než je obvyklé v tzv. společenských vědách, je obtížné podat výklad tak, aby byl jak precizní, tak snadno srozumitelný a pochopitelný i v intencích nesociologického myšlení. Řečeno jinak: jeden z hlavních problémů spočívá v tom, jak uzpůsobit výklad

sociologie chápání studentů-mediků. Je zřejmé, že s tímto problémem se autoři mnoha učebnic nevypořádávají vždy s úspěchem ve všech jejich částech. Je tomu tak i v případě těchto skript, jejichž některé partie by byly pochopitelnější spíše studentům-sociologům.

Další problém, o kterém bylo na semináři diskutováno a který úzce souvisí i s kvalitou učebnice sociologie pro mediky, je sám rozvoj lékařské i obecné sociologie u nás. Počáteční obecně malá informovanost, nedostatek vlastních stanovisek i výzkumů vedly k tomu, že autoři čerpali (a konečkonců čerpat museli) především ze zdrojů západní provenience. Je zřejmé, že tyto zdroje a jejich informační kvalita se rovněž promítly do kvality skript. Proto mnohde chybí vlastní sociologické stanovisko, nebo bylo přijato stanovisko tradované v západní literatuře (V. Paseka). Skripta rovněž ukazují, zda bylo čerpáno z informací uložených v literatuře či ze sociologických výzkumů prováděných v zahraničí i u nás, nebo z výzkumů realizovaných lékařskými pracovišti (O. Štěpánková).

V této souvislosti bylo hovořeno také o po-

rimentální osnovy základního kursu, podle kterých je přednášeno na pražských fakultách, zde čtenářům předkládáme (uvádíme pouze hlavní tematické okruhy, aniž bychom jejich obsah blíže specifikovali):

1. Úvod do sociologie

- Smysl výuky sociologie na lékařských fakultách
- Předmět sociologie a její vztah k ostatním společenským vědám
- Marxistická a nemarxistická sociologie
- Zvláštnost sociologického přístupu k sociální skutečnosti
- Vnitřní struktura sociologie

2. Problémy sociologické metodologie

- Metodologicko-teoretická charakteristika současné sociologie
- Základy výzkumné procedury
- Výzkumné metody a techniky v sociologii

3. Vnější podmínky života společnosti

4. Sociologické pojetí kultury

- Ekonomické základy společenského života
- Kulturní prostředí jako specifický lidský prostředek
- Vývoj názoru „na kulturu“

5. Základy složky kultury

- Materiální a duchovní kultura
- Kulturní okruhy – sociokulturní systémy
- Jedinec a kultura: inkulturace a socializační proces

6. Sociologické pojetí osobnosti

- Pojetí člověka v sociální filosofii a sociálně politických teoriích před vznikem sociologie
- Biologické, psychické a sociální v člověku; člověk jako „souhrn společenských vztahů“
- Společenská role
- Interakce a komunikace mezi jedinci
- Jedinec a skupina

7. Sociální skupina, sociální kontrola

- Pojetí společenské skupiny
- Dichotomické psychologie skupin
- Typologie skupin podle dominantní činnosti
- Podle základního společenského působení
- Základní charakteristiky společenské skupiny
- Společenská skupina a sociální kontrola

8. Malé společenské skupiny

- Význam malých skupin pro život jedince

- Pojem malé skupiny a vývoj problematiky v sociologii

- Strukturální analýza malé skupiny

- Skupinová dynamika

- Diferenciace rolí ve skupině

9. Sociologie rodiny a mládeže

- Rodina jako specifický typ malé skupiny
- Sociologická charakteristika mládeže jako sociální skupiny se specifickými rysy

10. Organizace a instituce

- Význam organizace v životě moderní společnosti
- Struktura organizace
- Problém vedení a řízení v organizaci
- Jedinec a organizace: tzv. „organizační člověk“

11. Sociologické problémy industriální společnosti

- Pojem globální společnosti, vývojový pohled na společnost
- Analýza a kritika soudobých teorií industriální společnosti
- Charakteristika industriální společnosti
- Sociální důsledky přechodu k industriální společnosti
- Socialistická společnost jako typ industriální společnosti

12. Sociální struktura společnosti

- Pojem sociální struktury
- Problém střední třídy v klasickém marxismu a soudobé sociologii
- Trichotomické pojetí sociální struktury v socialistické společnosti
- Sociální stratifikace a mobilizace

13. Sociologie v dějinné perspektivě I.

- Charakteristika základních etap vývoje sociologického myšlení
- Sociální filosofie před vznikem sociologie
- Marx a Comte: Dvě základní orientace sociologického myšlení
- Velké systémy a hlavní osobnosti sociologie 19. století

14. Sociologie v dějinné perspektivě II.

- Vývoj marxistické linie sociálně politického a sociologického myšlení
- Přechod západní sociologie k empirismu
- Hledání nových teorií: strukturální funkcionalismus, mikrosociologické teorie a teorie konfliktu
- Soudobé marxistické sociologické myšlení a sociálně politické koncepce